

УДК 378.22:355.233.1:355

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2022.3.19>

Сергій МОСКАЛЕНКО

аспірант кафедри іншомовної освіти та міжкультурної комунікації, Хмельницький національний університет, вул. Інститутська, 13, м. Хмельницький, Україна, 29000

ORCID: 0000-0003-1387-317X

Бібліографічний опис статті: Москаленко, С. (2022). Педагогічні умови розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників оперативного рівня військової освіти та експериментальна перевірка їх ефективності. *Acta Paedagogica Volynienses*, 3, 132–136, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.3.19>

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ОПЕРАТИВНОГО РІВНЯ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ
ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЇХ ЕФЕКТИВНОСТІ**

Стаття присвячена проблемі професійної підготовки офіцерів-прикордонників оперативного рівня військової освіти. Метою статті є здійснення вибірково-аспектного аналізу наукової літератури з представленої проблеми визначення педагогічних умов розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників. Автор довів актуальність запропонованої у статті проблеми: зміст професійної підготовки офіцерських кадрів Державної прикордонної служби України повинен враховувати кращій світовий досвід фахової підготовки представників сектору безпеки та оборони, зміни у сучасній світовій спільноті й водночас – євроінтеграційний вектор. Одним із шляхів забезпечення якісної професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників оперативного рівня військової освіти є підвищення рівня їхньої професійної компетентності. Запропоновано такі педагогічні умови: врахування вимог компетентнісного підходу та особливостей професійної діяльності офіцерів-прикордонників у професійній підготовці офіцерів оперативного рівня; використання методів моделювання в освітньому процесі з метою виконання лідерських функцій у професійній діяльності офіцерів-прикордонників; системне впровадження в процес офіцерів-прикордонників сучасних педагогічних технологій, що дають можливість вивчити складові оперативно-службової діяльності; удосконалення методики проведення організаційних форм і способів реалізації професійної діяльності за стандартами НАТО. Розкрито зміст кожної педагогічної умови. Представлено результати формувального етапу педагогічного експерименту щодо ефективності педагогічних умов розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників оперативного рівня військової освіти.

Сформульовано висновки проведеного дослідження та перспективи подальших наукових пошуків (з'ясування змісту методичних рекомендацій науково-педагогічним працівникам щодо її розвитку).

Ключові слова: офіцери-прикордонники; професійна підготовка; професійна компетентність; розвиток; педагогічні умови.

Serhiy MOSKALENKO

Postgraduate Student at the Department of Foreign Language Education and Intercultural Communication, Khmelnytskyi National University, 13 Instytutaska Str., Khmelnytskyi, Ukraine, 29000

ORCID: 0000-0003-1387-317X

To cite this article: Moskalenko, S. (2022). Pedagogical conditions for the development of professional competence of border guard officers of the operational level of military education and experimental verification of their effectiveness. *Acta Paedagogica Volynienses*, 3, 132–136, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.3.19>

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF OFFICERS OF THE OPERATIONAL LEVEL OF MILITARY EDUCATION AND EXPERIMENTAL VERIFICATION OF THEIR EFFICIENCY

The article is devoted to the problem of professional training of border guard officers of the operational level of military education. The purpose of the article is to carry out a selective-aspect analysis of scientific literature on the presented problem of determining pedagogical conditions for the development of professional competence of border guards. The author proved the relevance of the problem proposed in the article: the content of professional training of officers of the State Border Service of Ukraine should take into account the best world experience of professional training of representatives of the security and defense sector, changes in the modern world community and, at the same time, the European integration vector. One of the ways to ensure high-quality professional training of future border officers of the operational level of military education is to increase the level of their professional competence. The following pedagogical conditions are proposed: taking into account the requirements of the competence approach and the peculiarities of the professional activity of border guards in the professional training of operational level officers; the use of modeling methods in the educational process in order to perform leadership functions in the professional activities of border guards; systematic introduction of modern pedagogical technologies into the process of border guard officers, which make it possible to study the components of operative and official activity; improvement of the methodology of conducting organizational forms and ways of implementing professional activities according to NATO standards. The content of each pedagogical condition is revealed. The results of the formative stage of the pedagogical experiment regarding the effectiveness of pedagogical conditions for the development of the professional competence of border guard officers of the operational level of military education are presented.

The conclusions of the conducted research and the prospects of further scientific research are formulated (clarification of the content of methodological recommendations to scientific and pedagogical workers regarding its development).

Key words: border guard officers; professional training; professional competence; development; pedagogical conditions.

Актуальність проблеми. Згідно із положеннями Закону України «Про Державну прикордонну службу», зазначене правоохоронне відомство виконує завдання у сфері забезпечення цілісності державних кордонів та суверенітету України в її виключній (морській) економічній зоні. Ключовими функціями прикордонної служби є організація та контроль державного кордону України на суходолі, морській, щоб не допустити незаконних змін проходження його лінії, дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму тощо. Аналізуючи організаційно-правові засади формування та функціонування прикордонної служби, можна засвідчити, що зміст оперативно-службової діяльності в органах охорони державного кордону є соціально та державно значущим та регламентується конкретними законодавчими актами. Офіцери-прикордонники реалізують професійну діяльність із великою відповідальністю щодо виконання нормативно-правових документів, відомчих інструкцій тощо. Водночас, офіцери-прикордонники несуть моральну відповідальність за свої управлінські дії. Зважаючи на подане вище, можна стверджувати, що офіцер-прикордонник повинен мати оптимальний рівень розвиненості професійної компетентності, що поєднує систему теоретичних

знань, практичних умінь, навичок, професійно-особистісних цінностей та якостей, реалізує управлінську діяльність і здійснює вибір проєктів поведінки та взаємодії за різних обставин оперативно-службової діяльності. З огляду на це, пріоритетним завданням підготовки офіцерів-прикордонників оперативного рівня військової освіти у Державній прикордонній службі є розвиток професійної компетентності фахівців через виокремлення відповідних педагогічних умов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для педагогічних досліджень проблематика формування та розвитку професійної компетентності представників певної соціально-професійної страти не є новою. У різних наукових джерелах: дисертаціях, монографіях та публікаціях запропоновано напрямки вирішення проблеми розвитку професійної компетентності осіб. Враховуючи дедуктивний підхід – рух думки від загального до часткового – нами проаналізовано такі наукові праці: визначення критеріїв сформованості професійних умінь (Багрій, 2012); засади педагогічної діагностики та оцінювання (Канівець, 2012); здійснювала інтерпретацію основних педагогічних понять та категорій (Коджаспірова, 2005); оцінка фахової компетентності представників аграрної

промисловості (Луговська, 2013); розроблення діагностичного апарату у формуванні професійної компетентності інженерів (Тернопільська, 2010) тощо.

Можна стверджувати, що у Національній академії Державної прикордонної служби сформовано потужні наукові школи, а отже представлено чимало наукових праць. Нас зацікавили наступні: О. Лемешко (професійна компетентність як складова професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників) (Лемешко, 2016), Р. Мішенюк (розвиток професійної компетентності офіцерів управління органами охорони державного кордону) (Мішенюк, 2015), О. Торічний (формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників) (Торічний, 2016) та інші.

Не прийнято поділяти науку на вітчизняну та зарубіжну, проте є чимало доробків з проблеми розвитку професійної компетентності і у зарубіжних авторів, а саме: Р. Боятціз (Боятціз, 2007) С. Санджі (Санджі, 2009) та ін.

Нажаль, практично не вивченим є проблема визначення педагогічних умов розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників оперативного рівня військової освіти.

Мета статті. Метою статті є аналіз педагогічних умов у розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників оперативного рівня військової освіти та експериментальна перевірка їх ефективності.

Виклад основного матеріалу. Компетентнісний підхід став популярним у сучасній педагогіці, оскільки має широкий спектр можливостей щодо удосконалення підготовки офіцерів-прикордонників у реалізації ними повсякденної та службово-бойової діяльності.

Розвиток професійної компетентності офіцерів-прикордонників оперативного рівня військової освіти можливий завдяки актуалізації певних педагогічних умов, які виокремлюють за певними факторами.

У підготовці військового фахівця слід враховувати чималу кількість аспектів та вимог, що продиктовані державним запитом та тими тенденціями, які існують у військовій освіті. Компетентнісний підхід передбачає існування системи знань та умінь, якими повинен оперувати військовий фахівець; видів діяльності, до яких він повинен бути готовий; готовність до вирішення комплексу завдань, що постають

перед військовиками. Зважаючи на це, професійна підготовка офіцерів-прикордонників оперативного рівня військової освіти повинна передбачати описи комбінацій професійних характеристик, більшість з яких належить до системи загальних компетентностей офіцерів-прикордонників, а також фахових та військово-прикордонних. У змісті компетентностей варто виокремити такі: розвиненість абстрактного теоретичного мислення, здатності до здійснення планування, організації та управління, а також до прийняття самостійного рішення. На особливу увагу заслуговують компетентності щодо комунікативних здібностей, здатності до взаємодії, продуктивності діяльності тощо. Таким чином, офіцер-прикордонник повинен вміти проектувати та прогнозувати, аналізувати та інтерпретувати, формулювати висновки. Тому першою педагогічною умовою щодо розвитку професійної компетентності згаданих офіцерів є *врахування вимог компетентнісного підходу та особливостей професійної діяльності офіцерів-прикордонників у професійній підготовці офіцерів оперативного рівня.*

У виокремленні другої педагогічної умови ми враховували наукові праці, присвячені проблемам розвитку здатності до лідерства, а також трансформацію українських військових та правоохоронних формувань за зразком відповідних формувань НАТО. В арміях НАТО професійна підготовка офіцерів передбачає формування в них лідерських функцій завдяки проходженню різних рівнів лідерських курсів. Тому у «західній армії» позитивно сприймаються самостійність офіцера у виконанні професійних завдань, а також позиціонування офіцера у колективі як лідера. Змістом другої педагогічної умови є *використання методів моделювання в освітньому процесі з метою виконання лідерських функцій у професійній діяльності офіцерів-прикордонників.* Вибір методу моделювання обґрунтований тим, що це є ідеальний метод у педагогіці щодо формування та розвитку якостей та властивостей. Моделювання дає змогу замінити оригінальний об'єкт аналогом.

Сучасна освітня діяльність неможлива без впровадження інновацій, оскільки консерватизм не має потенціалу для удосконалення, розвитку та взагалі будь яких змін. Аналіз креативної діяльності вчених-практиків свідчить про існування великої кількості інновацій у вищій

освіті, і зокрема вищій військовій освіті. Прикладами таких інновацій можуть бути імітаційне моделювання, контекстне навчання, інтелектуальне мапування, кейс-технології, коучінг тощо. Таким чином, третя педагогічна сформульована так – *системне впровадження в процес офіцерів-прикордонників сучасних педагогічних технологій, що дають можливість вивчити складові оперативно-службової діяльності.*

Війна, яку веде проти України росія, засвідчила, що тип «радянської армії» нездатний до здійснення переможних дій. Українська військова школа також має залишки радянської системи професійної підготовки офіцерів, зокрема офіцерів-прикордонників. Тому першим кроком на шляху до перемоги для українців є побудова нового зразку військових та правоохоронних формувань, тобто армії та відомств за стандартами НАТО. Тому четверта педагогічна умова розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників оперативного рівня військової освіти є *удосконалення методики проведення організаційних форм і способів реалізації професійної діяльності за стандартами НАТО.* Підготовка офіцерів це основа ефективності їх професійної діяльності. Підготовка офіцерів-прикордонників за стандартами НАТО повинна передбачати пріоритетність офіцера як особистості. Про це свідчить декілька важливих аргументів: розроблення найсучасніших зразків воєнного озброєння, що зменшує ризик загибелі людини; переважання практичного компоненту у підготовці, тобто відображення теоретичного компоненту по максимуму у навичках та вміннях офіцерського складу; управлінська діяльність офіцерів – переважно мережевоцентрична, що означає довіру офіцеру зі сторони вищого командування у прийнятті ним рішень та несенні відповідальності за них.

Сучасна педагогіка розвивається таким чином, щоб збільшити кількість емпіричних досліджень, з метою забезпечення достовірності педагогічної інформації. У представленому дослідженні реалізація педагогічних умов розвитку професійної компетентності офіце-

рів-прикордонників оперативного рівня військової освіти можлива на основі визначення тих навчальних дисциплін, потенціал яких сприяє розвитку зазначеної компетентності, а у подальшому – виявлення тих засобів, прийомів, методів та технологій для кожної педагогічної умови. Основними інструментами розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників оперативного рівня військової освіти є професійні проблемні ситуації, імітаційні моделі, інтелект-карти, кейси завдань тощо. У подальшому нами було проведено формувальний етап педагогічного експерименту, який підтвердив ефективність визначених педагогічних умов. Аналіз результатів, отриманих до і після проведення дослідно-експериментальної роботи, дав змогу здійснити порівняльний аналіз рівнів розвиненості професійної компетентності. З'ясовано, що високий рівень професійної компетентності в експериментальній групі належить 38,41 % офіцерів, що на 14,33 % більше, ніж до початку експерименту; середній – 49,91 % (на 7,1 % більше, ніж до експерименту), низький – 9,46 % (на 22,68 % менше, ніж до експерименту). Щодо офіцерів контрольної групи, то розвиненість професійної компетентності виглядає так: високий рівень мають 24,72 % офіцери, що на 4,63 % більше, ніж до експерименту, середній – 51,21 % (на 3,56 % більше, ніж до експерименту), низький – 21,19 % (на 7,79 % менше, ніж до експерименту).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Актуальність проблеми розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників є безперечною та перспективною у наукових аспектах. За результатами аналізу конкретизовано зміст педагогічних умов розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників оперативного рівня військової освіти.

Перспективними напрямками подальших наукових досліджень є формулювання змісту методичних рекомендацій науково-педагогічним працівникам щодо її розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Багрій В. Н. Критерії та рівні сформованості професійних умінь майбутніх соціальних педагогів. *Зб. наук. пр. Хмельницького ін-ту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2012. № 6. С. 10–15.
2. Канівець Т. М. Основи педагогічного оцінювання: [навчально-методичний посібник]. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2012. 102 с.
3. Коджаспірова Г. М., Коджаспірова А. Ю. Словник з педагогіки. М. : ІКЦ «МАРТ», 2005. 149 с.

4. Лемешко О. Професійна компетентність як складова готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон. *Збірник наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. 2016. № 1(33). С. 179–184
5. Луговська Е. М. Критерії оцінювання фахової компетентності техніків-механіків агропромислового виробництва. *Науковий вісник Донбасу*. 2013. № 1. URL: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN21/13lemtav.pdf> (дата звернення: 12.06.22).
6. Мішенюк Р. М. Результати експериментальної перевірки педагогічних умов розвитку професійної компетентності у майбутніх магістрів управління органами охорони державного кордону в процесі фахової підготовки. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер. : Педагогічні та психологічні науки*. 2015. № 1. С. 145–160. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnapv_ppn_2015_1_14 (дата звернення: 12.06.22).
7. Миропольська О. В. Формування професійної компетентності фахівців митних органів в умовах службової діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. : 13.00.04 / Нац. акад. Держ. прик. служби України ім. Б. Хмельницького. Хмельницький, 2010. 20 с.
8. Тернопільська В. І., Дерев'яно О. В. Визначення критеріїв сформованості професійної компетентності майбутніх гірничих інженерів. *Наук. часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Пед. науки*. 2010. Вип. 31. С. 264–267.
9. Торічний О. В. Формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників засобами проектної діяльності. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогіка*. 2016. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2016_1_10 (дата звернення: 12.06.22).

REFERENCES:

1. Bagriy V. N. (2012) Kryteriyi ta rivni sformovanosti profesiynykh umin' maybutnikh sotsial'nykh pedahohiv. [Criteria and levels of professional skills of future social educators]. *Coll. Science. Khmelnytsky Institute of Social Technologies*, University of Ukraine. № 6. P. 10–15. [in Ukrainian]
2. Kanivets T. M. (2012) Osnovy pedahohichnoho otsynuyannya. [Fundamentals of pedagogical evaluation]: [teaching aid]. Nizhyn : Publisher P.P. Lysenko, 102 p. [in Ukrainian]
3. Kodzhaspirova G. M., Kodzhaspirova A. Y. (2005) Slovnnyk z pedahohiky. [Dictionary of pedagogy]. M. : ICC «MARCH», 149 p. [in Ukrainian]
4. Lemeshko O. (2016) Profesiyna kompetentnist' yak skladova hotovnosti maybutnikh ofitseriv-prykordonnykiv do lokalizatsiyi nestandardnykh sytuatsiy v punktakh propusku cherez derzhavnyy kordon. [Professional competence as a component of the readiness of future border guards to localize unusual situations at checkpoints across the state border]. *Collection of scientific works «Military Education» of the National University of Defense of Ukraine named after Ivan Chernyakhovsky*. № 1 (33). P. 179–184. [in Ukrainian]
5. Lugovskaya E. M. (2013) Kryteriyi otsynuyannya fakhovoyi kompetentnosti tekhniv-mekhaniv ahropromyslovoho vyrobnytstva. [Criteria for assessing the professional competence of technicians-mechanics of agro-industrial production]. *Scientific Bulletin of Donbass*. No. 1. URL: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN21/13lemtav.pdf> (access date: 12.06.22). [in Ukrainian]
6. Mishenyuk R. M. (2015) Rezul'taty eksperymental'noyi perevirky pedahohichnykh umov rozvytku profesiynoyi kompetentnosti u maybutnikh mahistriv upravlinnya orhanamy okhorony derzhavnoho kordonu v protsesi fakhovoyi pidhotovky [The results of the experimental verification of pedagogical conditions for the development of professional competence among future masters in the management of state border protection bodies in the process of professional training]. *Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Service of Ukraine. Ser. : Pedagogical and psychological sciences*. No. 1. P. 145–160. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnapv_ppn_2015_1_14 (date of application: 12.06.22).
7. Myropolska O. V. (2010) Formuvannya profesiynoyi kompetentnosti fakhivtsiv mytnykh orhaniv v umovakh sluzhbovoyi diyal'nosti. [Formation of professional competence of customs specialists in terms of official activity]: author's ref. dis. for science. degree of cand. ped. Science: special : 13.00.04 / Nat. acad. State. adj. service of Ukraine named after B. Khmelnytsky. Khmelnytsky. 20 p. [in Ukrainian]
8. Ternopilska V. I., Derevyanko O. V. (2010) Vyznachennya kryteriyiv sformovanosti profesiynoyi kompetentnosti maybutnikh hirnychykh inzheneriv. [Determination of criteria for the formation of professional competence of future mining engineers]. *Nauk. magazine of NPU named after MP Drahomanov. Series 5. Ped. science*. Vip. 31. P. 264–267. [in Ukrainian]
9. Torichny O. V. (2016) Formuvannya profesiynoyi kompetentnosti maybutnikh ofitseriv-prykordonnykiv zasobamy proektnoyi diyal'nosti. [Formation of professional competence of future border guards by means of project activities]. *Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. Series: Pedagogy*. Vip. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2016_1_10 (access date: 12.06.22). [in Ukrainian]